Szakonyi Károly

Ötödik padban az ablak felől

Konrád György emlékére

Csak azt tudtam, hogy csendes, okos fiú. Udvarias volt, nem zárkózott el a háború utáni második évben nagy létszámú, és meglehetősen renitens gimnáziumi osztályunk általános hangulatától. Konrád. Konrád Gyuri. Jól tanult, de nem emlékszem, hogy melyik tárgyból volt különösen jó, talán még a magyarból sem tűnt ki irodalmias dolgozatokkal, tudta a memoritert, ha felhívták, elegánsan, szabatosan felelt. Mögöttem ült, az ablakfelőli padsor ötödik padjában, öltönyben járt, de alighanem kopottban, mind mi valamennyien abban az időben. Berettyóújfalúból érkezett Pestre, az előző osztályt a debreceni református gimnáziumban végezte, onnan jött hozzánk a Madáchba. Ennyit tudtam róla. Sokfelől sereglettünk össze a front után. Nem beszéltünk róla, az is csak véletlenül került szóba, hogy az egyik fiú katonaiskolás volt, de nem faggattuk, egybeolvadt az osztály, pedig az ostrom előtt az A-ba jártak a keresztények és B-be a zsidók. *Az izraelita vallásúak.* Mert azért általában finoman fogalmaztak még negyvennégyben is. Néhány tanár (például a leventeoktató) kivételével. De a német megszállásig Izsák rabbi is taníthatta a B-ben a hittant. A Madáchban (más néven a Barcsayban) óvakodtak az antiszemitizmustól, csak annyira engedtek a rendeleteknek, amennyire muszáj volt. Katonásan kellett viselkedni, tisztelegni a tanároknak, az emeleti fordulóban a zászlónak. Konrád akkor még nem volt a Madách diákja, egészen máshol volt, de hogy hol, azt csak később, sokára, évtizedek múlva tudtam meg.

Negyvenhatban mindenféle gondolkodású fiú volt köztünk, nyilván otthonról hozott ideológiákkal, néhányan foszforeszkáló, kis fehér keresztet viseltek a kabáthajtókán, a Mindszenty-pártiak, és voltak olyanok, akik a MADISZ-ba jártak, de soha nem voltak politikai viták. Nem emlékszem, hogy Konrád bármelyik csoporthoz tartozott volna, barátságosan semleges volt. Azt hiszem, már akkor is józanul gondolkodott és ítélt, de cseppet sem volt nagyképű vagy elzárkózó abban a rettenetesen rakoncátlan társaságban. Tanáraink idegeire mentünk, féktelenek voltunk, a háborús veszélyekből kikerülve amolyan rosszcsont felszabadultságig. Kicsi, pukkanó bombákat tettünk a küszöbre (négus bombának hívták, a szemközti papírkereskedésben

lehetett kapni) hogy durranjon, amikor az órára érkezve rálépnek, valaki meg (máig sem tudjuk, hogy ki) egyik reggelre elégette az osztálykönyvet, (rendőrségi ügy lett, okirat megsemmísítés, kihallgatások, nyomozás, végül három, legtöbbet igazolatlanul hiányzót „eltanácsoltak”,) egyszóval sokféleségével együtt jó banda volt. Még a kitűnő tanulók sem vonták ki magukat a heccekből.

Ötvenhat után jóval, amikor sok év után egyikünk végre megszervezte az osztálytalálkozót, már meglett emberekként csodálkoztunk egymásra az Erzsébet szálló éttermében. Ki-ki elmondta, mire vitte. Némelyekről azt hitte az ember, tanárunk volt, de csak azért, mert a magyar évtizedek megviselték testileg-lelkileg, mások, akik napbarnítottak, egészséges fogsorúak és magabiztosak voltak, azokról kiderült, hogy a forradalom után eltávoztak az országból, és karriert csináltak. Konrád is jelen volt a vacsorán, bölcs hallgatásba burkolódzva, de barátságosan. Nem akkor tudtam meg, hogy honnan jött hozzánk a negyvenhatos tanévben. Ilyesmi nem került szóba. Később a könyvében olvastam.

Azt tudtam, hogy író lett, és az irodalmi életben is találkoztunk, noha sokat tartózkodott külföldön, és nem is jártunk egy társaságba. Hernádival, Csoórival, Orbán Ottóval üldögéltek a Belvárosi kávéházban. De kedélyes üdvözlésekkel fogadtuk időnkénti találkozásainkat. Kedveltem, és azt hiszem, ő is engem, mint régi osztálytársát. (*Mindig lelapultam mögéd a padban, ha Krotki közeledett, hogy feleltessen ásványtanból… Jó, széles hátad volt….)* A könyvéből tudtam meg a történetet. A berettyóújfalui vaskereskedő apát, életüket a kisvárosban, a német megszállás utáni napokat, amikor a szüleit elvitte a Gestapo, ő a nővérével meg az unokatestvéreivel ott maradt tizenegy évesen a növekvő halálos veszélyben, és az történhetett volna velük is, mint a többi ottani gyerekkel, gázkamrában végezhették volna Auschwitzban, ha nem talál apja irodájában jelentős összegű pénzt, amivel megválthatta az életüket, harmincezer pengőért megszerezve az utazási engedélyt Budapestre, rokonaikhoz, ahol úgy-ahogy meghúzhatták magukat az ostrom végéig... Az utolsó percben hagyták el Berettyóújfalut, mert az ottani gyerekeket, unokatestvéreit is, akik nem mertek vele meg a nővérével nekivágni az útnak, másnap deportálták, és soha nem tértek vissza.

Én nem voltam negyvennégy telén Pesten. Nagycenken voltunk nagybátyáméknál. Amikor Gyuri történetét olvastam, azonnal összemértem az időt. Októberben még megpróbáltam magánúton megtanulni a harmadik gimnazista anyagot, mert amikor vége lett áprilisban a tanításnak, beiratkoztam, hogy majd, ha visszajövünk, leteszem a vizsgát. Amúgy is évvesztes voltam októberi születésem

okán. De novemberben abba kellett hagynom a tanulást, mert a Todt szervezet sáncmunkára vitt, a védelmi vonalat kellett építeni, ahogy mellettünk a deportáltaknak is, akiket az utolsó erőltetett menetben hajtottak Nyugat-Magyarországra. Ezeket a szerencsétleneket gyilkolták halomra, szinte a szemünk láttára negyvenöt nagypéntek délutánján a volt cukorgyár területén lévő táborukban, ami tőlünk ezer méterre ha volt. Hallottuk a géppuska sorozatokat, este meg láttuk a felgyújtott barakkok eget nyaldosó lángját. (A vizsgát ősszel nem mertem letenni, így lettem ismét évvesztes, és kerültem a nálam két évvel fiatalabb Konrád Gyurival egy osztályba.)

Én sem meséltem a háborús eseményekről. Arról sem, hogy májusban a répamosó gödörből, ahová belelőtték őket, ki kellett csáklyázni a tetemeket, és átemelni a megásott közös sírba. Én is csak írtam erről, sok év múltán, az örökre belém égett, szörnyű élményről.

Negyvenhatban diákok voltunk, s nem a háborút átélt kamaszok. Ösztönös védekezés volt ez, elfeledni a hihetetlent, minta nem történt volna meg, vagy mintha egy rémes film lett volna, amire jobb nem gondolni. Csak később, az évek múltával jött elő minden, és jön, jön állandóan, amíg élünk.

A háború mindenki számára veszedelem volt, mégis sokszor fogott el – Konrád történetét is olvasva – a lelkiismeret-furdalás zavara az üldözöttekkel szembeni kivételes helyzetem miatt, ami csak annyiból áll, hogy kereszténynek születtem. Sok minden érhetett volna így is, de olyan abszurditás nem, hogy pusztán a származásom okán a megsemmisítendők listájára kerülve, ártatlanul kerüljek halálos veszedelembe.

Konrád elment, értékes életművet hagyott a világra. Soha nem beszéltünk ezekről a dolgokról, soha nem említettük egymás írásait, ha találkoztunk, inkább a Madách került szóba, az ember nagyságú vaskályhában titokzatos módon szürke hamuvá égett osztálykönyv és derűs, békés mosollyal a diákkori heccek.

Megjelent: Lyukasóra, 2019. 7. szám